

לפרשת תולדות – תשע"ז

כוחה של עתירה

דר' נאוה וסרמן

בפתח הפרשה מספרת התורה שיצחק היה בן ארבעים בנישואיו לרבקה, אך יעקב ועשו נולדים רק כשמלאו לו שישים. לידתם של השניים, באה בעקבות היענותו של ה' לתפילת יצחק: "ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה היא, ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו" (בראשית כ"ה, כ"א).

הלשון הייחודית של הכתוב "ויעתר" המתייחסת לתפילתו של יצחק מוסברת ע"י רש"י: "ואומר אני כל לשון עתר לשון הפצרה וריבוי הוא...". במשך עשרים שנים שבהם היו יצחק ורבקה מעוכבי ילדים, עסק יצחק בעתירה לה'. התלמוד (יבמות ס"ד) מביא את הסברו של ר' יצחק לשימוש במילה "עתר" שהוא קלשון, ביחס לתפילתם של צדיקים: "... למה נמשלה תפילתם של צדיקים לעתר? לומר לך: מה עתר זה מהפך את התבואה בגורן ממקום למקום, כך תפילתם של צדיקים מהפכת מידותיו של הקב"ה, ממידת רגזנות למידת רחמנות". יצחק אינו נלאה מלהתפלל במשך שני עשורים לצאצאים ובתפילתו הוא מהפך את המציאות וזוכה לפרי בטן.

חכמים ייחסו ליצחק את תיקון תפילת המנחה "יצחק תקן תפלת מנחה שנאמר 'ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב', ואין שיחה אלא תפלה שנאמר 'תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפוך שיחו' (ברכות כו, ב).

תפילת שחרית נאמרת בחלקו המאיר והולך של היום, אותה תיקן אברהם שמידתו היא החסד, האור המוסיף והולך. לעומתה, תפילת מנחה נאמרת "לפנות ערב", זמן שבו האור פוחת והולך. ייחודה של תפילה זו הוא להפוך את מגמת האור המתמעט, להפוך את מידת הדין לרחמים. וכלשונו של ה"שפת-אמת" (תולדות, תרנג) "יצחק בא לתקן מדת-הדין ולהפכה לרחמים, לכן כתוב בו ויעתר, ורמזו חז"ל בלשונם שמהפך כמו עתר שמהפך התבואה ממקום למקום... אפילו מידת הדין כפי מה שעובדים הצדיקים לסדר הדברים, נעשה מהדינים רחמים. אך לא כל אדם זוכה לזה ויצחק אבינו היה כוחו חזק מאוד ולכן נמסרו כל הברכות בידו ואמר ויתן לך הא-לוהים לזכות גם במידת הדין". כלומר, גם בשם "א-לוהים" המבטא את מידת הדין תקבל את ברכתך.

כוחו המיוחד של יצחק הוא למצוא רחמים גם בעומק הדין, וכדברי חז"ל שלעתיד לבוא יאמר הקב"ה לאברהם 'בניך חטאו לי', ותשובתו תהיה 'ימחו על קדושת שמך'. תשובה זכה יקבל גם מיעקב. רק כשיפנה ליצחק תהיה התשובה "רבש"ע בני ולא בניך? בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע קראת להם (שמות ד, כב) בני בכורי, עכשיו בני ולא בניך?" כך ימשיך ויסגור עליהם עד שתבטל הגזרה (שבת פט עמ' ב).

דברים אלה מצטרפים לבקשותינו הקבועות לרחמי-שמים, המסתמכות על מסירות הנפש של יצחק בעקדה, שאף היא היפוך של מידת הדין הגוזרת מוות, למידת הרחמים המביאה חיים לעולם.